

РОЗДІЛ 2 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 364.6:316.3]-058.862(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.1.9>

Ірина БИЧУК

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4838-3939

Бібліографічний опис статті: Бичук, І. (2021). Проблема соціального сирітства в сучасному українському суспільстві. *Humanitas*, 1, 54–59, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.1.9>

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті досліджено таке соціальне явище, як сирітство. Сирітство – соціальне явище, що характеризує стан дитини, яка тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням унаслідок втрати батьків, а також дитини, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишитися в сімейному оточенні, потребує захисту чи допомоги з боку держави.

Метою статті є дослідження основних проблем соціального сирітства в сучасному українському суспільстві.

Виділено основні види соціального сирітства: повне сирітство (діти стали сиротами у зв'язку із смертю або загибеллю батьків) та соціальне сирітство (діти батьків, які не виконують своїх обов'язків з різних причин, саме такі діти складають одну з основних категорій серед неблагополучних дітей).

Розглянуті основні причини, що провокують (детермінують) появу соціального сирітства, бездоглядності й безпритульності дітей в Україні на сучасному етапі. Проаналізовано два критерії причин появи соціального сирітства. До першої слід віднести фактори, що здійснюють зовнішній негативний вплив на сім'ю, а до другої – внутрішні негативні чинники, що можуть виникнути в середовищі сім'ї, внаслідок впливу зовнішніх факторів.

Вказано, що для вирішення проблеми соціального сирітства, необхідно змінити політику в області підготовки молоді до батьківства, навчання батьків виконувати свої функції в питаннях виховання дітей та турботи про них, роз'яснення відповідальності батьків за виховання законослухняних громадян нашої держави. Вказано про необхідність ефективної державної політики, спрямованої на підвищення рівня матеріального забезпечення населення, створення робочих місць і відповідного життєвим потребам розміру оплати праці; про необхідність створення соціальних програм для матеріальної та психологічної підтримки сімей із дітьми, молодих сімей, неповних сімей. Соціальна політика українського уряду повинна бути спрямована на піднесення сімейних цінностей, формування культури сім'ї, виховання в батьків відповідальності за виконання ними своїх батьківських обов'язків.

Ключові слова: сирота, соціальне сирітство, соціально неблагополучна сім'я, українське суспільство.

Ірина БИЧУК

PhD in Philosophy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4838-3939

To cite this article: Bychuk, I. (2021). Problema sotsialnoho syrytstva v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Problem of social orphanhood in modern Ukrainian society]. *Humanitas*, 1, 54–59, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.1.9>

PROBLEM OF SOCIAL ORPHANHOOD IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Social phenomenon as orphanhood is investigated in the article. The orphanhood is a social phenomenon that characterizes the condition of a child, who is temporarily or permanently outside the family environment because of the loss of parents, as well as of a child, who, for some reasons or for his own interests, cannot remain in the family environment, needs the protection or help from the state.

The purpose of the article is investigation of the main problems of social orphanhood in modern Ukrainian society.

The main types of social orphanhood are identified: complete orphanhood (children became orphans due to the death of parents) and social orphanhood (children of parents, who do not fulfill their responsibilities for various reasons, namely, such children are one of the main categories among disadvantaged children).

The main reasons, which provoke (determine) the emergence of social orphanhood, neglect and homelessness of children in Ukraine at the present stage are considered. Two criteria of the reasons of social orphanhood are analyzed. Factors that carry out an external negative impact on the family should be attributed to the first, internal negative factors that may appear in the environment of family because of influence of external factors should be attributed to the second.

It is indicated that the policy in the field of preparing young people for parenthood, teaching parents to perform their functions in issues of education and caring for children, explaining the responsibility of parents for the education of law-abiding citizens of our state, needs to be changed for solving the problem of social orphanhood. It is indicated about the need for an effective state policy that is aimed at increasing the level of material provision of the population, the creation of work places and the amount of salaries that is corresponding to vital needs; about the need of creation of social programs for material and psychological support of families with children, young families, single-parent families. The social policy of the Ukrainian government should be aimed at raising family values, forming a cult of the family, and education of responsibility of parents for fulfilling their parental responsibilities.

Key words: orphan, social orphanhood, socially disadvantaged family, Ukrainian society.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В українському суспільстві проблема сирітства є одна із складно вирішуваних. Проблема сирітства в сучасних умовах отримує якісно іншого змісту. Все частіше сиротою дитина стає при живих батьках (діти, від яких відмовляються після народження або діти з соціально неблагополучних сімей, діти, батьки яких виїхали на заробітки). Нестабільність соціально-економічної ситуації породжує нестабільність сім'ї як окремої суспільної одиниці. Це позначається на всіх рівнях сімейного існування: економічному, комунікативному, побутовому, емоційному, духовному.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблематика соціального сирітства, у різних її аспектах, висвітлена у працях українських та закордонних вчених. Н. Комарова, І. Пеша, Л. Божович, А. Прихожан вивчають проблему становища безпритульних дітей як наслідок неблагополуччя в родині, розглядають соціальні наслідки позбавлення дітей батьківської опіки. Г. Осадча, Є. Проніна досліджують причини дитячої зайнятості та дитячого жебрацтва. О. Безпалько, Ю. Василькова, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, Л. Мустаєва, А. Мудрик, В. Нікітіна, Л. Оліференко у своїх працях висвітлюють проблеми соціалізації молодого покоління.

Метою статті є дослідження основних проблем соціального сирітства в сучасному українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Сирітство – соціальне явище, що характеризує стан дитини, яка тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням унаслідок втрати батьків,

а також дитини, яка не може з певних причин чи з власних інтересів залишитися в сімейному оточенні, потребує захисту чи допомоги з боку держави.

Соціальне сирітство – симптом, який свідчить не тільки про нестабільність в соціально-економічній сфері, а й про зростаючий культурно-моральний дефіцит, деформацію інституту сім'ї. При цьому причиною соціального сирітства є і загальноцивілізаційні процеси, які пов'язані зі зниженням фамілістичної цінності, переважанням особистісних мотивацій над батьківськими як у чоловіків, так і у жінок.

Соціальне сирітство розглядають як комплексний соціальний феномен, який досліджують на міждисциплінарному рівні. Вивчаючи соціальне сирітство, як соціально-педагогічну проблему, науковці дійшли висновку, що соціальне сирітство – це певний стан дитинства, який характеризується тим, що діти при живих батьках, незалежно від офіційно визнаного статусу сім'ї, живуть без необхідної опіки й виховання, без емоційної підтримки та участі з боку своєї родини [1, с. 67].

Виділяють два основних види сирітства:

- повне сирітство – діти стали сиротами у зв'язку із смертю або загибеллю батьків;
- соціальне сирітство – діти батьків, які не виконують своїх обов'язків з різних причин, саме такі діти складають одну з основних категорій серед неблагополучних дітей [2, с. 8].

На даний час до «соціальних сиріт» відносять такі групи неповнолітніх:

- 1) безпритульні діти, діти, які не мають постійного місця проживання у зв'язку із втратою

батьків, асоціальними формами поведінки дорослих в сім'ї;

2) діти, яких вигнали з дому батьки;

3) бездоглядні діти – діти які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності опікунів (родичів, бабусь, дідусів), психічних розладів батьків, байдужого ставлення останніх до виховання дітей;

4) діти-втікачі із виховних установ – діти які зазнали психологічного, фізичного та сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках;

5) діти-втікачі із зовні благополучних сімей – діти з високим рівнем конфліктності, патохарактерологічними особливостями, відхиленням у психічному та особистісному розвитку;

6) діти, які за своїми психологічними ознаками, схильні до постійного перебування на вулиці – діти позбавлені систематичного батьківського піклування; аутсайтери шкільних колективів;

7) діти, з яскраво вираженими ознаками важковиховуваності, діти з діагнозом дромоманія – схильністю до бродяжництва та подорожування;

8) діти трудових мігрантів;

9) діти, батьки яких розлучені [3, с. 151].

М. Воронцова, Т. Дубровська, В. Макаров, М. Галагузова, Л. Мардахаєв, І. Тернова до «соціальних сиріт» відносять наступні групи (категорії) дітей:

1. «Відмовні» (діти, від яких відмовилися батьки) – це неповнолітні, що залишилися без піклування батьків згідно із заявою матері або обох батьків про відмову, завіреною головним лікарем чи юристом медичного закладу (пологового будинку, лікарні, дома малюка).

2. Підкидьки – діти, що залишилися без піклування батьків і направлені до державного закладу правоохоронними органами у відповідності із актом про підкинення.

3. Відібрані діти – неповнолітні, права батьків яких обмежені судом (примусове відібрання), у тому числі й через незалежні від батьків причини (хронічні захворювання психічного характеру та ін.). Даний статус дитина може отримати за рішенням суду про позбавлення батьків їх прав або про визнання батьків недієздатними (з обмеженою дієздатністю).

4. Підопічні – діти, які залишилися без батьківського піклування, передані судом під

опіку до 14 років або піклування до 18 років громадянам.

5. Прийомні діти – неповнолітні, які залишилися без піклування батьків та прийняті до нової родини або у сімейний колектив.

6. Бездоглядні – діти, контроль за якими відсутній внаслідок невиконання або несумлінного виконання обов'язків щодо їх виховання, навчання чи утримання з боку батьків або законних представників, посадових осіб.

7. Безпритульні – неповнолітні, які не мають батьківського чи державного піклування, постійного місця проживання, відповідних віку позитивних занять; позбавлені необхідного догляду, виховання, які не отримують систематичного навчання.

8. Діти «групи ризику» – неповнолітні, які в силу різних причин (біологічної, соціальної, генетичної властивості) соціально дезадаптовані та схильні до девіантної поведінки.

9. Діти вулиць: неповнолітні, які періодично йдуть із сім'ї на короткий термін і повертаються додому; діти, які покинули родину, але знаходяться на вулиці досить невеликий час (від декількох тижнів до півроку); діти, що живуть на вулиці порівняно тривалий час (рік і більше); вихованці сирітських закладів, позбавлені батьківського піклування; діти, які ночують вдома, але їх вихованням займаються ті люди, які оточують їх на вулиці [4, с. 164-165].

Аналіз наукової літератури дозволяє нам виділити такі основні причини соціального сирітства в Україні на сучасному етапі:

– низький матеріальний рівень життя сімей, безробіття одного з батьків;

– зайнятість батьків, що вимагає їх частоті і довготривалої відсутності;

– відсутність постійного житла (малозабезпечені сім'ї продають свої оселі, щоб забезпечити собі засоби існування, заздалегідь виписуючи дітей, залишаючи їх без житла);

– асоціальний спосіб життя одного або обох батьків, а саме, різні види залежності (пияцтво, нарко- і токсикоманія), проституція, участь у протизаконній діяльності;

– примушення дітей до жебрацтва з боку дорослих членів родини;

– різноманітні форми насильства над дітьми в сім'ї;

– послаблення функцій державних установ, покликаних займатися вихованням та навчанням дітей;

– послаблення моральної відповідальності батьків за виховання дітей;

– не виконання батьками своїх нормативних обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з знаходженням цих батьків на тимчасово окупованій території України або в зоні проведення АТО.

В.Яремчук виділяє два критерії причин появи соціального сирітства.

До першої слід віднести фактори, що здійснюють зовнішній негативний вплив на сім'ю, а до другої – внутрішні негативні чинники, що можуть появитися в середовищі сім'ї, внаслідок впливу зовнішніх факторів.

Зовнішні причини виникнення соціального сирітства закладаються в державі і обумовлені соціально-економічними умовами. Для них є характерними такі ознаки, як об'єктивність виникнення, залежність безпосередньо від держави. До таких причин слід віднести економічну нестабільність, бідність, зростання злочинності, збройні конфлікти, інфляцію, безробіття злочинні акти тощо. Більше половини молодих сімей не мають окремого житла навіть через 10 років подружнього життя, майже половина сімей проживає з батьками в незадовільних для виховання дітей житлових умовах.

Негативно впливають на стабільність навіть благополучних сімей несприятливі соціально-економічні умови: втрата роботи, погіршення матеріально-побутових умов, зубожіння, тощо викликають у людей почуття незахищеності, страху перед майбутнім. Все це призводить до наростання напруги в сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей.

Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї. Для них є характерними такі основні ознаки, як суб'єктивність виникнення і існування та залежність від зовнішніх негативних факторів. Їх поява здебільшого обумовлена внутрішніми сімейними проблемами. Проте і зовнішні фактори (несприятлива соціально-економічна ситуація в державі, безробіття тощо) часто стають каталізаторами негативних процесів в середині сім'ї. До таких причин відносять позашлюбне народження дитини, відмову від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, помилки у вихованні, жорстокість і знущання з боку батьків, поширення

алкоголізму, наркоманії, ув'язнення батьків, а також неповну сім'ю, стан морально-психологічного клімату тощо [5].

Т. Алексєєнко у своїй праці «Соціалізація особистості: можливості й ризики (соціально-педагогічний аспект)» виділяє причини, що провокують (детермінують) появу соціального сирітства, бездоглядності й безпритульності дітей:

1. *Соціально-економічні*. До них відносяться безробіття, тяжке матеріальне становище, зниження загального рівня життя, відсутність необхідних житлових умов, незадоволеність соціальним статусом.

2. *Криза сім'ї*. Під нею розуміється нестабільність сім'ї, розлучення, народження позашлюбних дітей, поширення громадянських шлюбів; зростання сімейного алкоголізму, асоціальна поведінка батьків, відбуття батьками за правопорушення і кримінальні злочини покарання у місцях позбавлення волі; виховання дітей (у яких є біологічні батьки) в Будинках дитини, Дитячих будинках, загальноосвітніх і спеціалізованих інтернатах; байдужість членів роду до долі дитини-сироти (вони, в основному, не приймають її у свої сім'ї, а погоджуються на влаштування в заклади інтернатного типу) тощо.

3. *Педагогічна некомпетентність сім'ї*. Вона виявляється у зниженні виховного потенціалу сім'ї і низькій педагогічній культурі батьків (яка виявляється у відсутності або недостатності знань про особливості психо-фізіологічного розвитку дітей різного віку і їх потреби для повноцінного розвитку; несформованості умінь і навичок щодо догляду і спілкування; необізнаності з різними методами сімейного виховання і способами адекватного їх вибору в різних виховних ситуаціях; у низькій особистісній культурі, в тому числі мовленнєвій); зниженні цінності інституту сім'ї у суспільстві, порушеннях прав людини і дитини, жорстокому поводженні з дітьми, незнанні батьківських прав і обов'язків та міри відповідальності батьків у процесі виховання дитини.

4. *Низька життєва компетентність*. Для неї характерним є незнання своїх громадянських прав і обов'язків, необізнаність із чинним законодавством, нерозуміння економічних законів і процесів, невміння прогнозувати наслідки своїх дій і вчинків, моделювати способи виходу з різних життєвих ситуацій.

5. *Несформоване почуття відповідальності.* Це характерно для значної частини молодих людей і молодих батьків, які не готові до відповідальності за себе і свої вчинки як перед спільнотою, родиною, так і перед собою. Воно виникає в результаті певної соціальної інфантильності, набутої в такому досвіді людських стосунків (особливо родинних, сімейних), коли відповідальність за все брали на себе батьки, мотивуючи тим, що їхні діти «ще малі, ще напружуються, ще настраждаються»).

6. *Зниження виховного потенціалу системи освіти.* Доказом того слугує відносно невелика кількість дітей, залучених до дитячих громадських організацій і гуртків творчості, звування позакласної і позашкільної продуктивної діяльності дітей, переорієнтація системи додаткової, позашкільної освіти на освітні послуги (як правило, платні, що значно знижує можливість доступу до них всіх бажаючих).

7. *Згорання системи виховної роботи з дітьми, підлітками і батьками за місцем проживання.* Як правило, здебільшого функціонують платні школи, секції і культурні осередки. Численні фонди й громадські організації зосереджують роботу на невеличких групах дітей. Більшість же не охоплена цікавими справами, збирається у неформальні групи й об'єднання.

8. *Зниження функції соціального контролю суспільства за своїми членами.* Дорослі, здебільшого байдужі до чужих дітей, які поводять себе непристойно чи небезпечно, часто потурають шкідливим звичкам і нездоровому способу життя: подають гроші, пригощають цигарками або алкоголем, не звертають уваги на брутальні слова і поведінку, не перешкоджають виявам жорстокості.

9. *Зміна ціннісних орієнтацій.* Свідченням того є розвиток дитячої і молодіжної субкультури на основі не традиційних норм духовності й моралі, а чужої, сурогатної культури. Захоплення чужеземним, інкультурним або сліпе їх наслідування призводить до нерозуміння чи розриву поколінь, культу інших цінностей (грошей, сексу, прагматизму, егоїзму, життєвих задоволень тощо), втрати традицій виховання і моральних якостей.

10. *Зростання ролі й впливу ЗМІ та масової культури на молодіжну субкультуру.* Це триває тому, що ЗМІ виконують замовлення великих виробників різних видів продукції, в тому числі й шкідливої (тютюну, алкоголю,

наркотичної тощо). Воно виявляється у пропаганді й нав'язуванні нових форм і моделей поведінки дітей і молоді, у маніпулюванні свідомістю [6, с. 98-100].

Для вирішення даної проблеми, проблеми соціального сирітства, необхідно змінити політику в області підготовки молоді до батьківства, навчання батьків виконувати свої функції в питаннях виховання дітей та турботи про них, роз'яснення відповідальності батьків за виховання законослухняних громадян нашої держави. Для того, щоб зменшити кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, необхідна передусім ефективна державна політика, спрямована на підвищення рівня матеріального забезпечення населення, створення робочих місць і відповідного життєвим потребам розміру оплати праці.

Держава не тільки задекларувала можливість створення прийомних сімей в Україні, а й надала певні права та матеріальні гарантії їх існування. Так, згідно з Положенням про прийомну сім'ю, фінансування на утримання дітей у прийомній сім'ї гарантовано державою і здійснюється з місцевого бюджету: щомісяця надаються кошти на харчування дітей, виходячи з натуральних норм їхнього забезпечення, на придбання для них одягу, взуття, медикаментів, предметів особистої гігієни, іграшок, книг, інвентарю та обладнання, на проведення культурно-масової роботи, а також кошти на оплату комунальних послуг за нормами та тарифами, що діють у даній місцевості, пропорційно кількості прийомних дітей. При цьому за дитиною зберігається статус сироти і, відповідно, всі пільги, передбачені державою. Прийомні батьки не всиновлюють дітей на правах кровного родича, а забезпечують сімейне виховання дітям-сиротам.

Для подолання сирітства необхідно активне впровадження державних програм сімейного виховання дітей-сиріт. До сімейних форм виховання в Україні за Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціальної захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки» від 13 січня 2005 р. відносяться: прийомна сім'я, опікунство, усиновлення, дитячий будинок сімейного типу [7, с. 48].

Усиновлення – прийняття усиновлювачем у свою сім'ю дитини на правах дочки або сина, здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини здійснюється в його інтересах для

забезпечення стабільних і гармонійних умов його життя. У цьому випадку дитина позбавляється статусу сироти і відповідних державних пілг. Встановлення опіки та піклування – залучення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування в сім'ї громадян України, які перебувають, переважно, у сімейних, родинних відносинах з цими дітьми-сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку та захисту їх прав і інтересів [7, с. 47].

Соціальна політика українського уряду повинна бути спрямована на піднесення сімейних цінностей, формування культури сім'ї, виховання в батьків відповідальності за виконання ними своїх батьківських обов'язків.

Висновки. Проблема соціального сирітства на сьогодні є досить актуальною, а саме явище є надзвичайно болючим, як для дітей, так і для сучасного українського суспільства. Соціальне сирітство – комплексна, багаторівнева психологічна, педагогічна та соціальна проблема. Тому першочергове завдання державної політики по запобіганню соціального сирітства в Україні є підтримка й зміцнення статусу соціально-здорової родини та вирішення її соціально-економічних проблем. Актуальним є розробка й впровадження заходів, що пропагують родинні цінності, підвищення компетентності в питаннях виховання та розвитку дітей, проінформованість населення про діяльність служб допомоги родині та сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Терновець О.М. Соціальне сирітство як соціально-педагогічна проблема. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 3. С. 61–68.
2. Терновая И.П. История и современное состояние проблемы социального сиротства в России: монография. Таганрог: Таганрог. гос. пед. ин-т, 2009. 90 с.
3. Раєвська Я.М. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Соціально-педагогічна*. 2015. Вип. 25. С. 145-155.
4. Кальченко Л.В. Соціальне сирітство як суспільне явище: поняття і причини виникнення. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 19(2). С. 160-170.
5. Яремчук В.В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. *Вісник психології і педагогіки: збірник наук. праць*. 2012. Вип. 9. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-_Випуск_9 (дата звернення 12.03.2021).
6. Алексеевко Т.Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики. Науково-методичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2007. 152 с.
7. Овчарова Л.М. Сирітство в Україні як соціальна проблема та шляхи її вирішення. *Вісник Приазовського державного технічного університету = Reporter of the Priazovskyi State Technical University: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 3. С. 45-49.

REFERENCES:

1. Ternovets, O.M. (2012). Sotsialne syrytstvo yak sotsialno-pedahohichna problema [Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka]. *Social orphanhood as a socio-pedagogical problem*. 3. 61-68 [in Ukrainian].
2. Ternovaia, Y.P. (2009). *Ystoryia y sovremennoe sostoianye problemy sotsyalnoho syrotstva v Rossyyu: monohrafiya [History and current state of the problem of social orphanhood in Russia: a monograph]*. Tahanroh: Tahanroh. hos. ped. yn-t [in Russian].
3. Raievskaya, Ya.M. (2015). Fenomen sotsialnoho syrytstva yak naukova problema [The phenomenon of social orphanhood as a scientific problem]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Sotsialno-pedahohichna*. 25. 145-155 [in Ukrainian].
4. Kalchenko, L.V. (2012). Sotsialne syrytstvo yak suspilne yavyshe: poniattia i prychny vynyknennia [Social orphanhood as a social phenomenon: concepts and causes]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*. 19(2). 160-170 [in Ukrainian].
5. Iaremchuk, V.V. (2012). Fenomen sotsialnoho syrytstva yak naukova problema [The phenomenon of social orphanhood as a scientific problem]. *Visnyk psykholohii i pedahohiky: zbirnyk nauk. prats*. 9. URL: http://www.psyh.kiev.ua/Zbirnyk_nauk._prats._-_Vypusk_9 (data zvernennia 12.03.2021) [in Ukrainian].
6. Aliksieienko, T.F. (2012). *Sotsializatsiia osobystosti: mozhyvosti y ryzyky. Naukovo-metodychnyi posibnyk [Socialization of the individual: opportunities and risks. Scientific and methodical manual]*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
7. Ovcharova, L.M. (2019). Syrytstvo v Ukraini yak sotsialna problema ta shliakhy yii vyrishennia [Orphanhood in Ukraine as a social problem and ways to solve it]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu = Reporter of the Priazovskyi State Technical University: zb. nauk. prats*. 3. 45-49 [in Ukrainian].